

Inleiding en handreiking van Kees Kok

Voorgeschiedenis

Dit *Verzameld Liedboek* bevat de liederen en gezangen die gedurende vierenveertig jaar zijn ontstaan in de Amsterdamse Studentenekklesia. Vanaf haar oprichting in 1960 door Jan van Kilsdonk tot op vandaag vormt deze oorspronkelijk rooms-katholieke studentenparochie het kader waarin Huub Oosterhuis zijn liturgische teksten schrijft. Zijn liederen en gebeden speelden een belangrijke rol bij de overgang van de eeuwenoude Latijnse liturgie naar een nieuwe Nederlandstalige liturgie. De eveneens in 1960 opgerichte Stichting Werkgroep voor Volkstaalliturgie zorgde voor de productie, uitgave en verspreiding van het liturgische materiaal, een taak die in 1980 werd overgenomen door Stichting Leerhuis & Liturgie.

In 1964, het jaar waarin het gebruik van de volkstaal in de rooms-katholieke liturgie officieel werd toegestaan, verscheen een eerste bundeltje, *30 Lieder voor een Nederlandse liturgie*, op teksten van Huub Oosterhuis. In 1967 begon uitgeverij Gooi & Sticht met de uitgave van de losbladige bundel *Liturgische Gezangen voor de viering van de eucharistie*, ook wel 'Amsterdamse bundel' of 'Dominicusbundel' genoemd. De nieuwe melodieën waren in de jaren zestig en zeventig grotendeels van de hand van Bernard Huijbers, als dirigent verbonden aan de Dominicuskerk te Amsterdam. Toen Huijbers in 1979 naar Frankrijk vertrok, omvatte de bundel tweehonderdvijftig composities. Daaronder waren ook enkele liederen van Antoine Oomen en Tom Löwenthal, die de fakkel van Huijbers overnamen en sindsdien de belangrijkste componisten zijn op teksten van Oosterhuis. Er volgde een tweede deel van *Liturgische Gezangen*, dat in 1992 voor het laatst werd aangevuld en in totaal honderdachtien nummers omvatte.

Sindsdien is het Oosterhuis-repertoire nog eens met tweehonderd composities uitgebreid. Ook het aantal componisten dat de teksten van Oosterhuis van muziek voorziet, is in de loop der jaren sterk toegenomen. *Verzameld Liedboek* bevat, naast het werk van het bekende drietal, een bescheiden selectie uit de composities van andere. Een volledige verzameling daarvan zou de omvang van dit boek eenvoudig onhanteerbaar maken.

Meer noten

In het jaar 2000 werd besloten om toe te werken naar een eerste vaste bundel met liturgische gezangen van Huub Oosterhuis. Lang werd gezocht naar een geschikte vorm, waarbij steeds duidelijker werd dat de muzieknotatie in voorgaande bundels een bevredigende kennismaking met veel liederen in de weg stond. Vaak was maar een klein gedeelte (refrein, antifoon) van noten voorzien, en van hele koorgedeelten alleen de tekst afgedrukt. Terwijl van veel liederen ook de voor het koor geschreven partijen intussen door allen worden meegezongen. Alle liederen zijn, in overeenstemming met het bekende motto van Bernard Huijbers, geschreven om te worden gezongen 'door podium en zaal tegelijk', dat wil zeggen: ze zijn gemaakt voor koor (eventueel ook solisten) én gemeente, samen en in afwisseling. In dit *Verzameld Liedboek* is zoveel mogelijk notenmateriaal opgenomen, uiteraard alleen de hoofdmelodie, meestal de sopraanpartij. Daarmee zijn echter ook de gebruiksmogelijkheden van deze bundel toegenomen. Waar in kleiner gezelschap een koor en professionele begeleiders ontbreken, kunnen de meeste liederen ook met een vinger aan de

piano of een hand aan de gitaar door kleine groepen of enkelingen gezongen worden.

Indeling

Een ander belangrijk verschil met de oude *Liturgische Gezangen* is de indeling. Was de losbladige bundel in hoofdzaak chronologisch geordend, naar de ontstaanstijd van de composities, de indeling van dit *Verzameld Liedboek* is liturgisch-thematisch:

- <i>Aan stromen water</i>	Psalmen
- <i>Hoe is uw Naam</i>	Liederen over God
- <i>Levend Boek</i>	Het bijbelse verhaal gezongen
- <i>Wees hier aanwezig</i>	Gezangen voor de Dienst van het Woord
Tafelgebeden voor de viering van de Eucharistie
- <i>Voor uw Aangezicht</i>	Vijf liturgische vieringen
- <i>Mens op aarde</i>	Liederen over geboorte liefde dood
- <i>Van U is de toekomst</i>	Over deze wereld, vandaag en morgen

Voor alle liederen – niet alleen de psalmen en bijbelliederen – geldt dat zij gemaakt zijn in de marge van het bijbelverhaal, uit het materiaal van bijbelse woorden en beeldspraak, en met de psalmen voor ogen. Maar de 'vormgeving' ervan is afgestemd op liturgisch gebruik. De psalmen zijn meestal niet integraal opgenomen, maar veelal in vrije vertaling bewerkt tot beurtzangen, canons, kleine en grote, een- en meerstemmige liederen. Voor een aantal psalmen is gebruik gemaakt van de vertaling *Vijftig psalmen* uit 1967.

In de afdeling 'Levend Boek' wordt de Schrift ('Oude' en 'Nieuwe' Testament, Tenach en Evangelie) in grote lijnen, van Genesis tot Openbaring, doorgezongen, maar de overige liederen, gezongen voorbeden en tafelgebeden in dit Liedboek zijn er niet minder bijbels om. Het achterin opgenomen register op bijbelplaatsen wijst op de belangrijkste schriftuurlijke verbanden.

Gregoriaans

Zo biedt *Verzameld Liedboek* alle mogelijkheden om uit te groeien tot een echt liturgisch gebruiksboek. Daarin lijkt het misschien nog het meest op het gregoriaanse *Liber usualis* (gebruiksboek), waarin de gezangen van de klassieke Romeinse liturgie – een grotendeels *gezongen liturgie* - voor de dienstdoende schola verzameld zijn; al is de omvang nog iets bescheidener. De gelijkenis met het *Liber usualis* wordt nog versterkt door de gregoriaanse herkomst van een groot aantal melodieën, waarbij het soms gaat om letterlijke citaten, vaker om de 'gregoriaanse' wijze waarop met de teksten wordt omgegaan: de melodieën zijn niet zozeer *bij* of *op* de tekst geschreven, maar *uit* de tekst gehaald; de zingende binnenkant van de tekst is naar buiten gekeerd.

Voorzover melodieën rechtstreeks aan het gregoriaans zijn ontleend, is boven de liederen hun oorspronkelijke Latijnse titel vermeld, met daarnaast de naam van degene die ze aan de tekst van Oosterhuis heeft geadapteerd.

Muzikale stijlen

Naast het gregoriaans en de katholieke traditie van de polyfone kerkmuziek heeft ook de protestantse psalm- en liedtraditie de nodige invloed gehad op het Oosterhuis-repertoire. Behalve rechtstreekse ontleningen aan melodieën uit het *Liedboek voor de Kerken* heeft met name een aantal liederen van Antoine Oomen - zoals het 'Lied aan het licht', 'Verdoofd en schamper', 'In 't laatste van de dagen' - een reformatorische *sound*.

De composities in *Verzameld Liedboek* vertegenwoordigen een veelheid aan muzikale stijlen. Er is onder meer gebruik gemaakt van volksmuziek van allerlei herkomst, schumanniaanse liedkunst, impressionistisch aandoende melodieën en strijdlustige motieven à la Hanns Eisler.

Gezongen liturgie

Het gaat in dit Liedboek niet primair om gezongen bij of voor de liturgie, maar om *gezongen liturgie*. De oudste liturgie van het Westen, zoals die zich van de vierde tot de zesde eeuw in Rome ontwikkelde, werd in één woord *cantus*, 'gezag', genoemd. De vijf liturgische vieringen in de afdeling 'Voor uw Aangezicht' zijn eigentijdse, Nederlandse voorbeelden van geheel gezongen liturgieën. Maar al het materiaal in dit Liedboek kan op dergelijke wijze dienen ter compositie van liturgische collages. Liturgie is van-den-beginne de kunst van het collageren. Binnen het oeroude kader van woord- en tafeldienst: opening, Schriftlezing en -uitleg; tafelgebed, het delen van brood en wijn, voorbeden en afsluiting - worden liederen in velerlei vorm - kort, lang, een- en meerstemmig, strofisch, in beurtzang of canon zo geordend en op maat gesneden dat er een zinvol en 'spannend' geheel ontstaat. Zo komen 'vieringen' tot stand waarin een 'verhaal' wordt verteld: waarin de strekking van heel het bijbelse geloofsverhaal hoorbaar wordt.

Bij de tafelgebeden voor de viering van de eucharistie in de afdeling 'Wees hier aanwezig' is een aantal liederen opgenomen dat ook op andere plaatsen in de liturgie dienst kan doen, zoals 'Waar vriendschap is en liefde' en 'Die naar menselijke gewoonte'. Omgekeerd kunnen veel psalmen en liederen uit de andere afdelingen functioneren als onderdeel van de gebeden rond brood en wijn. Verder zij er nog op gewezen dat ook de vijf liturgische vieringen in de afdeling 'Voor uw Aangezicht' los daarvan te gebruiken tafelgebeden bevatten.

Hoogfeesten en 'rites de passage'

Dit *Verzameld Liedboek* is niet geënt op een bepaalde kerkelijk-liturgische traditie en niet geordend volgens het kerkelijk jaar, maar de 'hoogfeesten' zijn in liturgische kerst-, paas- en pinkstercollages en 'oratoria' - opgenomen in de afdeling 'Levend Boek' - gemakkelijk terug te vinden. Verder hangt de invulling van de liturgie, in welk jaargetijde ook, toch voornamelijk af van de keuze van de lezingen, al of niet volgens een voorgeschreven leesrooster, en nog directer van de accenten die de dienstdoende liturg in zijn prediking en gebeden wil aanbrengen, en de verbanden die hij wil leggen, zowel binnen het grote verhaal van de Schrift als met de actuele situatie van zijn gemeente. Daarvoor kan het register op bijbelplaatsen hoogstens dienen als eerste oriëntatie; het zal vaak zo zijn dat een psalm of lied zonder direct verband met de Schriftlezing toepasselijker blijkt dan die waarnaar het register

verwijst. Dat vraagt uiteraard om een grote vertrouwdheid met het liedmateriaal, die alleen door een intensieve omgang ermee kan ontstaan.

Verzameld Liedboek kan ook dienen als vindplaats voor liederen bij de zogeheten *rites de passages*: doop-, huwelijks- en uitvaartdiensten; zie met name de afdeling 'Mens op aarde'. Ook daarvoor geldt dat veel afhangt van de voorganger, de muzikale mogelijkheden en de specifieke wensen van de direct betrokkenen, meestal de familie.

Bij het ontbreken van zangers en musici kan eventueel, zeker bij plechtigheden op begraafplaatsen en in crematoria, ook gebruik worden gemaakt van de CD-opnamen die van de meeste liederen in deze bundel voorhanden zijn. Een overzicht daarvan is te vinden op

www.leerhuisenliturgie.nl.

Register

Het register achter in dit boek bevat alle titels zoals die boven de liederen staan, alsmede de beginregels van alle liederen voorzover die niet met de titel samenvallen. In een enkel geval is een oude titel of beginregel tussen haakjes toegevoegd, als die ten opzichte van eerdere uitgaven gewijzigd is.

De meeste teksten zijn conform hun weergave in *Gezongen Liedboek*.

Verzamelde teksten (1993); enkele werden licht gewijzigd; hier en daar werden coupletten weggelaten (onder andere in het 'Lied van de stad') en/of nieuwe toegevoegd. Sommige liederen zal de gebruiker wellicht node missen; zij voldoen in tekstueel of muzikaal opzicht niet meer aan de criteria die de tekstdichter bij de samenstelling van dit boek hanteerde. Daarnaast zijn tijdens de productie vele nieuwe liederen ontstaan en toegevoegd, vooral in de afdeling 'Psalmen'.

Het verschijnen van dit *Verzameld Liedboek* betekent niet dat het creatieve proces waaruit het voortkomt, nu tot stilstand is gekomen. Over enkele jaren zal misschien een nieuwe, aanvullende editie nodig zijn. *Deo volente*.

Onze dank gaat uit naar alle componisten die hun werk voor deze bundel ter beschikking hebben gesteld; naar Antoine Oomen die alle composities tot in de puntjes heeft nagezien; naar Alex van Heusden die alle teksten heeft gecorrigeerd en het register op bijbelplaatsen heeft samengesteld; en naar Vaughan Schlepp die de meer dan vijfhonderd liederen vanuit alle mogelijke en onmogelijke manuscripten in de computer heeft ingevoerd en vormgegeven.

Namens de redactie

Kees Kok, directeur van Stichting Leerhuis & Liturgie

31 juli 2004